

## ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR - ADOLATLI SHOH VA BUYUK SHOIR

**Yuldasheva Muhabbat Rustamovna**

*Surxandaryo viloyati Denov tumani 80 - umumiy òrta ta'lim maktabining  
boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi*

**Annotatsiya:** *adolatli shoh va buyuk shoir Bobur o'zining ma'lum va mashhur asarlari bilan tarixnavis adib, lirik shoir hamda ijtimoiy masalalar yechimiga o'z hissasini qo'shgan olim sifatida xalqimiz ma'naviy madaniyati tarixida o'chmas iz qoldirdi.*

**Kalit sòzlar:** *o'rta asrlar, sharq madaniyati, shoir, asarlar, Boburnoma, Osiyo, islom qonunshunosligi, san'at.*

Vatandoshimiz Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) O'rta asr Sharq madaniyati, adabiyoti va she'riyatida o'ziga xos o'rin egallagan adib, shoir, olim bo'lish bilan birga, yirik davlat arbobi va sarkarda hamdir. Bobur keng dunyoqarashi va mukammal aql-zakovati bilan Hindistonda Boburiylar sulolasiga asos solib, bu mamlakat tarixida davlat arbobi sifatida nomi qolgan bo'lsa, serjilo o'zbek tilida yozilgan "Boburnoma" asari bilan jahonning mashhur tarixnavis olimlari qatoridan mustahkam o'rin oldi. Uning nafis g'azal va ruboiylari turkiy she'riyatining eng nodir durdonalari bo'lib, "Mubayyin" ("Bayon etilgan"), «Xatgi Boburiy», "Harb ishi", Aruz haqidagi risolalari islom qonunshunosligi, she'riyat va til nazariyasi sohalariga munosib hissa bo'lib qo'shildi.

Tarixiy ma'lumotlarda aytilishicha, Boburning Hindistonga yurishida Dehli hukmdori Ibrohim Sulton siyosatidan norozi bo'lgan Panjob hokimlari ham Boburni qo'llaganlar va Sikri jangidagi bu g'alaba Boburga Hindistonda o'z hukmronligini uzil-kesil o'rnatish va Boburiylar sulolasini barpo etish imkoniyatini berdi. Boburiylar sulolasi Hindistonda 300-yildan ortiq vaqt hukmronlik qildi.

Bobur bu g'alabadan keyin uzoq yashamadi — 1530-yil dekabr oyida, Agra shahrida vafot etdi va keyinroq uning vasiyatiga ko'ra farzandlari uning xokini Kobulga keltirib dafn etdilar.

Boburning davlat ishlaridagi xizmati nimada? Avvalo, u Hindistonda siyosiy muhitni barqarorlashtirish, mamlakat yerlarini birlashtirish, shaharlarni obodonlashtirish, savdo-sotiq masalalarini to'g'ri yo'lga qo'yish bog'-rog'lar yaratish ishlariga shaxsan o'zi homiylik qildi. Hozirgacha mashhur bo'lgan me'moriy yodgorliklar, bog'lar, kutubxonalar, karvonsaroylar qurdirish, ayniqsa, uning o'g'illari va avlodlari davrida kengaydi, deyish mumkin. Hindiston san'ati va me'morchiligiga Markaziy Osiyo uslubining kirib kelishi sezila boshladi. Bobur va uning hukmdor avlodlari huzurida o'sha davrning ilg'or va zehni o'tkir olimlari, shoirlari, musiqashunoslari va davlat arboblarni mujassam etgan mukammal bir ma'naviy-ruhiy muhit vujudga kelgandi. Boburiylar davlatidagi madaniy muhitning Hindiston uchun ahamiyati haqida hind xalqining mashhur arbobi Javoharla'l Neru shunday yozgan edi: "Bobur Hindistonga kelgandan keyin katga siljishlar yuz berdi va yangi

rag'batlantirishlar hayotga, san'atga, arxitekturaga toza havo baxsh etdi, madaniyatning boshqa sohalari esa bir-birlariga tutashib ketdi".

Bobur Hindistonda katta hajmdagi adolatli davlat ishlari bilan bir qatorda, adabiy-badiiy faoliyatini ham davom ettirdi va yuqorida zikr etilgan asarlarini yaratdi. Boburning butun jahon ommasiga mashhur bo'lgan shoh asari "Boburnoma" hisoblanadi. Ma'lumki, unda Bobur yashagan davr oralig'ida Movarounnahr, Xuroson, Eron va Hindiston xalqlari tarixi yaxshi yoritilgan. Asar asosan uch qismdan iborat bo'lib, uning birinchi qismi — XV asrning ikkinchi yarmida Markaziy Osiyoda ro'y bergan voqealarni; ikkinchi qismi — XV asrning oxiri va XVI asrning birinchi yarmida Kobul ulusi, ya'ni Afg'onistonda ro'y bergan voqealarni; uchinchi qismi — XVI asrning birinchi choragidagi Shimoliy Hindiston xalqlari tarixiga bag'ishlangan. "Boburnoma"da o'sha davrning siyosiy voqealari mukammal bayon qilinar ekan, o'z yurti Farg'ona viloyatining siyosiy-iqtisodiy ahvoli, uning poytaxti Andijon shahri, Markaziy Osiyoning yirik shaharlari: Samarqand, Buxoro, Qarshi, Shahrisabz, O'sh, Urganch, O'ratepa, Termiz va boshqa shaharlar haqida nihoyatda nodir ma'lumotlar keltirilgan. Unda Kobul ulusining yirik shaharlari Kobul, G'azna va ular ixtiyoridagi ko'pdan-ko'p tumanlar, viloyatlar, Shimoliy Hindiston haqida ma'lumotlarni uchratish mumkin.

"Boburnoma"ni varaqlarkanmiz, ko'z oldimizdan Markaziy Osiyo, Afg'oniston va Hindiston xalqlariga xos bo'lgan fazilat va nuqsonlar, ularning tafakkur olamini kengligi va murakkabligi bilan birga, o'sha davrdagi hayot muammolari, Bobur davlatidagi siyosiy va ijtimoiy hayotning to'liq manzarasi namoyon bo'ladi.

Murakkab davr voqea-hodisalari batafsil bayonini "Boburnoma"da ko'rgan bo'lsak, shoh va shoir Boburning ichki kechinmalari, qalb tug'yonlari va orzu-a'mollari uning she'rlarida ko'rinadi. Bobur she'riyatida Vatan tuyg'usi, Vatan sog'inchi, unga qaytish umidi mavj ura boshladi.

    Tole' yo'qki jonimg'a balolig' bo'ldi,  
    Har ishnikim, ayladim xatolig' bo'ldi,  
    O'z yerin qo'yib Hind sori yualandim,  
    Yorab, netayin, ne yuz qorolig' bo'ldi.

Bobur lirikasida yor vasli, uning go'zalligi, hijron azobi, ayrilig' alamlari, visol quvonchlari go'zal va mohirona ifoda etiladi.

    Xazon yaprog'i yanglig' gul yuzung hajrida sarg'ardim,  
    Ko'rub rahm aylagil, ey lola ruh, bu chehrai zardim.  
    Sen ey gul, qo'ymading sarkashligingni sarvdek hargiz,  
    Ayog'ingga tushub bargi xazondek muncha yolvordim.

Shoir o'z lirik she'rlarida har doim odamlarni yaxshilikka, adolat, insonparvarlikka, yuksak insoniy tuyg'ularni qadrlashga chaqiradi:

    Har kimki vafo qilsa, vafo topqusidur,  
    Har kimki jafo qilsa, jafo topqusidur.  
    Yaxshi kishi ko'rmag'ay yomonlig' hargiz,  
    Har kimki yamon bo'lsa, jazo topqusidur.

Zahiriddin Muhammad Bobur lirik she'rlari va tarixiy "Boburnoma"-sidan tashqari, islom qonunshunosligi va tasavvufda yaxshi asarlar yaratgan.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:**

1. <http://www.pedagog.uz>-Toshkent davlat pedagogika universiteti vebsayti.
2. <http://www.ziyonet.uz>. -axborot ta'lim portali
3. <http://www.buxdu.net> Buxora davlat Universiteti ta'lim portali va boshqa internet resurslari.